

УДК 338.49:339.1

Хоружий Б.В.
студент,

Національний університет харчових технологій

Слободян Н.Г.

кандидат економічних наук, доцент,
Національний університет харчових технологійСУЧАСНИЙ СТАН ТА СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ
СПИРТОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИMODERN STATE AND THE STRATEGIC GUIDELINES
OF ALCOHOL INDUSTRY OF UKRAINE

АНОТАЦІЯ

У даній статті проаналізовано сучасний стан та головні орієнтири розвитку спиртової галузі. Особливу увагу привернуто висвітленню основних причин існування негативних тенденцій галузі.

Ключові слова: спирт, спиртова галузь, біогаз.

АННОТАЦИЯ

В данной статье проанализировано современное состояние и главные ориентиры развития спиртовой отрасли. Особое внимание привлечено освещению основных причин существования негативных тенденций отрасли.

Ключевые слова: спирт, спиртовая отрасль, биогаз.

SUMMARY

This article examines the current state and the main landmarks of the alcohol industry. Particular attention is drawn highlighting the main causes of negative trends in the industry.

Keywords: alcohol, alcohol industry, biogas.

Постановка проблеми. Спиртова галузь є однією з найприбутковіших галузей української економіки, вона відіграє важливу роль у ефективному функціонуванні інших галузей: фармацевтичної, харчової, агропромислового та паливно-енергетичного комплексів.

Аналіз основних досліджень і публікацій/Проблеми та перспективи спиртової галузі вивчали відомі економісти: В.Г. Андрійчук, В.І. Бойко, П.П. Борщевський, П.І. Гайдуцький, М.Ю. Коденська, О.В. Крисальний, В.С. Маховка, В.В. Сосницький, А.І. Українець і інші.

Мета дослідження: визначити сучасний стан та стратегічні орієнтири спиртової промисловості.

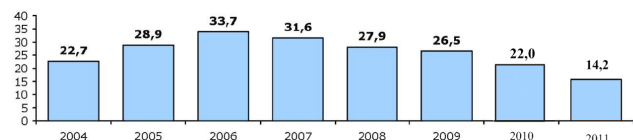
Виклад основного матеріалу. В Україні створено потужну виробничо-технічну базу з виробництва етилового спирту та лікєро-горілчаних виробів, що налічує 84 спиртових заводи і 275 лікєро-горілчаних виробництв загальною потужністю, відповідно, понад 60 млн. дал. спирту та 120 млн. дал. лікєро-горілчаних виробів. Об'єм внутрішнього споживчого ринку харчового спирту складає 20-22 млн. дал., а потенційний об'єм експортних ринків, доступних для українських виробників, – близько 10 млн. дал. [3].

Спиртова промисловість України повністю задовольняє внутрішні потреби держави у спиртї для виготовлення лікєро-горілчаних

виробів, використовуючи лише 30-35% своїх загальних потужностей. Такий показник є підставою для пошуку нових ринкових можливостей і розвитку стратегічних ініціатив, формування нових (або розширення існуючих) потреб для повнішого використання виробничого потенціалу на засадах диверсифікації, у першу чергу – спорідненої, а також вертикальної інтеграції.

Спиртова галузь України до 28 липня 2010 року була представлена концерном «Укрспирт», створеним відповідно до постанови Кабінету міністрів України (КМУ) від 29 червня 1996 року «Про вдосконалення управління підприємствами спиртової й лікєро-горілчаної промисловості», до якого входило 76 державних спиртзаводів, що забезпечували 95% виробництва спирту в Україні. У 2010 році, Постановою Кабінету міністрів України № 672 на базі спиртових заводів було створено державне підприємство «Укрспирт». Потужності підприємств з виробництва етилового ректифікованого спирту становили 60,5 млн. дал. на рік, у тому числі зернового – 35,6 млн. дал., мелясного – 24,8 млн. дал., з виробництва спиртовмісних рідин технічного призначення в потоці 4,5 млн. дал. на рік [6].

Однак результатом економічної кризи та необґрунтованих управлінських рішень стало скорочення обсягів виробництва спирту, що зображено на графіку:

За 2011 рік підприємство ДП «Укрспирт» виробили 14 208,2 тис. дал продукції. Із загального обсягу на внутрішньому ринку реалізовано 12 065,31 тис. дал, а на експорт відправлено 1055,22 тис. дал. За 2011 рік виручка від реалізації продукції товарів, робіт, послуг складала 2762755 тис. грн. Чиста виручка від реалізації продукції товарів, робіт, послуг складала 1668816 тис. грн. Фінансовий результат від

звичайної діяльності до оподаткування, тобто показники прибутку вийшли на рівень 123 913 тис. грн. У той же час чистий прибуток склав близько 92 231 тис. грн. [2].

Аналіз ринку споживачів спиртової промисловості у світовому масштабі показав, що у розвинутих країнах світу 15% спирту використовують для приготування спиртних напоїв, ще 15% – в хімічній і лакофарбовій промисловості, а 70% використовують для виробництва палива. В Україні спостерігається інша тенденція: за нашими дослідженнями, в обсягах виробництва підприємств спиртової галузі 90% складає харчовий спирт, який використовується на виготовлення горілчаных виробів, лікєро-горілчаной продукції, міцних вин, а також в окремих галузях промисловості (парфумерній, фармацевтичній тощо), і лише 10% від загальних обсягів складають технічні спирти, які використовуються в хімічній промисловості і частково – при виробництві біопалива. У цьому контексті актуалізується проблема виробництва цього технічного продукту, вирішення якої дозволить забезпечити вагомий внесок галузі у вирішення енергетичної безпеки держави і повною мірою використати виробничий потенціал підприємств, що, у свою чергу, дозволить підвищити конкурентоспроможність суб'єктів господарювання цієї галузі [7].

Важливим чинником ефективної діяльності підприємств спиртової галузі та управління їхньою конкурентоспроможністю є цінова політика. Як показують проведені дослідження, зростання цін на етиловий спирт відбувається переважно в результаті подорожчання сировини, питома вага якої в структурі собівартості спирту становить близько 50-60%. Відтак, підприємства повинні здійснювати комплекс заходів на здешевлення сировини, насамперед, використання зерна з високим вмістом крохмалю (кукурудза), переробка кукурудзи підвищеної вологості (вище 20%), яка значно дешевша за суху, використання місцевої сировини, з метою мінімізації витрат з доставки. Крім витрат на придбання і доставку, на сировинну складову в собівартості мають значний вплив якість і ефективність використання сировини, метою якої є одержання максимального виходу продукції високої якості з одиниці сировини, недопущення втрат. Через відсутність належного кредитування галузі підприємства не мають можливості робити значні запаси сировини, закупаючи її в період найнижчих цін, що також негативно впливає на ефективність виробництва.

Важливим фактором підвищення ефективності є виробництво супутньої продукції (діоксин вуглецю) та переробка відходів виробництва – барди. Це і сушка барди з використанням в послідовному в кормовиробництві, виробництво біогазу [5].

На останніх факторах спинимося більш де-

тально. Відходи спиртової галузі можна розглядати як одну з найперспективніших складових біоенергетики в Україні. Біоенергетика ґрунтується на використанні органічних речовин рослинного походження таких як: деревина, солома, рослинні залишки сільськогосподарського виробництва, гній, тверді побутові відходи тощо. Відходи спиртової галузі в основному слід використовувати для отримання біогазу. На спиртових заводах, що переробляють зерно, утворюється післяспиртова барда, яка містить практично всі компоненти вихідної сировини, окрім крохмалю. До того ж барда збагачується залишковими спиртовими дріжджами, що збільшує її кормову цінність. За своїм хімічним складом свіжа зернова барда є досить поживним кормом, і раніше вона використовувалася на великих відгодівельних комплексах. Проте останніми роками ці комплекси у багатьох регіонах ліквідовано, і значна кількість барди не використовується. У натуральному вигляді післяспиртова барда більш ефективно може використовуватися, здебільшого, для годівлі великої рогатої худоби. У сушеному вигляді діапазон її використання поширюється на свиней, птицю, дрібних сільськогосподарських тварин і риб. До того ж через подорожчання палива перевезення рідкої барди (з вмістом сухих речовин 5,5-7,0%) на великі відстані є нерентабельним [1].

Спиртова промисловість України – одна з лідируючих галузей за утворенням відходів і стічних вод. В Україні є понад 80 спиртозаводів, на яких протягом року утворюється близько 4 млн м³ мелясної та 3,6-3,8 млн м³ зернової барди, а також близько 8 млн м³ слабозабруднених стічних вод. Ці стічні води не можуть без очищення скидатися у водойми.

Мелясна барда на більшості заводів не утилізується і без очищення разом зі стічними водами скидається у відстійники, де загниває, забруднюючи ґрунтові води і повітря. Водночас слід зазначити, що на спиртових заводах найбільш сприятливі умови для організації виробництва біогазу: наявні сировина (відходи) з температурою 40-50°C, а також вторинні джерела тепла (конденсати, лютерна вода тощо). Усе це дає змогу організувати виробництво біогазу без витрат одержуваного біоенергетичного палива на підігрів середовища у метантенках. Вихід біогазу при зброджуванні 1 м³ цих відходів становить 45-50 м³. На одному спиртозаводі середньої потужності можна одержати за добу 44 тис. м³ газу, а за рік – близько 8 млн м³ [4].

Стримуючим фактором в організації біогазової технології є висока вартість типових метантенків, виготовлених з монолітного залізобетону, їх вартість сягає біля 140 тис. дол. США потужністю 60 м³/добу. Поєднання анаеробного і аеробного методів дає змогу очищувати стічні води до показників, які дадуть змогу скидати їх у водойми. Таким чином вирішу-

ються одночасно кілька проблем: енергетична, екологічна й утилізації відходів.

Логічним наслідком формування бачення спиртової галузі як мультифункціональної є окреслення проблеми забезпечення гнучкості підприємств з метою розширення їх ринкових можливостей і відповідного зростання конкурентоспроможності найбільш гнучких учасників ринку. Мультифункціональність галузі в умовах зростання динамічності ринкового середовища є вагомим передумовою зростання бюджетних надходжень, що повинно мотивувати державні органи управління створювати середовище для розширення господарської ініціативи підприємств та маневрування ресурсами, адаптації до запитів ринку та управління власною гнучкістю. У цьому контексті дієвими засобами управлінського впливу на гнучкість і конкурентоспроможність спиртових заводів могли б стати варіанти стратегій диференціації, спорідненої диверсифікації, забезпечення ринкової гнучкості на основі перегляду асортиментної політики (управління асортиментною гнучкістю), оцінювання фінансових можливостей адаптації до ринку (управління фінансовою гнучкістю), перебудови виробничої бази (управління виробничою гнучкістю) [8].

На противагу існуючим потенційним можливостям зростання ефективності й конкурентоспроможності підприємств спиртової промисловості та галузі в цілому, на практиці спостерігається погіршення показників ринкової активності, падіння фінансових та виробничих параметрів.

Проведені дослідження дозволяють констатувати, що негативні тенденції в одній з найприбутковіших галузей економіки сформувалися через такі причини:

- розвиток суперечливих процесів реорганізації та реструктуризації галузі і окремих підприємств;

- реалізація механізмів монополізації галузі, що суперечить декларованим державою процесам розвитку конкурентного середовища. За даними Антимонопольного комітету України, частка ринків з конкурентною структурою скоротилася з 53,9% у 2000 р. до 48,3% у 2010 р. і процеси, що відбуваються у спиртовій галузі, посилюють негативні тенденції в економіці;

- принципове обмеження можливостей ринкової активності підприємств, які в результаті «хвилі централізації» та безпосереднього їх підпорядкування Державному підприємству «Укрспирт» отримали статус «місць провадження діяльності». Така трансформація системи управління повністю позбавляє вже колишні підприємства спиртової галузі будь-якої стратегічної ініціативи, розвитку елементів ринкової гнучкості і є гальмом у формуванні конкурентних засад функціонування суб'єктів ринку;

- тривале (впродовж кількох років) зтя-

гування й обмеження, а в ряді випадків – і «консервування» процедур банкрутства ряду підприємств, що призвело до нищення значної частки виробничого потенціалу;

- втрати господарських зв'язків і ринкових можливостей;

- обмежене фінансування державою процесів вертикальної інтеграції та диверсифікації, відсутність ефективних механізмів узгодження інтересів спиртових і горілчаних заводів;

- втрата потенціалу інвестиційної привабливості через перебування всіх підприємств спиртової галузі в державній власності.

- сприйняття спиртової галузі як монопродуктової, незадовільний рівень використання всіх можливостей переробки відходів виробництва і супутньої продукції.

Наслідком необґрунтованих управлінських впливів, які ускладнилися економічною кризою, стало, починаючи з 2006 року, формування тенденції скорочення виробництва харчового спирту. Так, у 2008 році було вироблено 27,9 млн. дал. етилового спирту, що на 12,1% менше порівняно з 2007 роком (переважно через скорочення його експортних поставок, зменшення попиту на спирт на внутрішньому ринку для виробництва лікерів, солодких наливочок та інших спиртних напоїв). У 2009 році ця тенденція продовжувала зберігатися: у цьому році було вироблено 26,5 млн. дал. спирту етилового, в тому числі 25,6 млн. дал. спирту етилового ректифікованого, тобто падіння обсягів виробництва порівняно з 2008 роком склало 5%. У січні-серпні 2010 року всього в Україні було вироблено 15,7 млн. дал. спирту етилового. Як показують результати проведеного аналізу, стабілізація цієї негативної тенденції призвела до втрати значних часток ринку з відповідними фінансовими наслідками.

Висновки з проведеного дослідження. Все вищевикладене дозволяє сформулювати такі висновки:

- в теорії конкурентних переваг і господарській практиці постала проблема концептуального характеру – відмова від сприйняття спиртової галузі як монопродуктової і формування її стратегічного курсу як мультифункціональної. Така переорієнтація пов'язується з суттєвим розширенням можливостей спиртової промисловості в одночасному вирішенні продовольчої, енергетичної і екологічної безпеки держави у поєднанні із забезпеченням безвідходності виробництва;

- підвищення конкурентоспроможності галузі можливе шляхом розроблення нової Програми розвитку спиртової промисловості, яка охоплюватиме стратегічні галузеві пріоритети з достатнім рівнем обґрунтованості й відповідним фінансовим забезпеченням;

- розвиток ринкової активності і стратегічної ініціативи в межах галузі можливий шляхом розширення дискусії щодо «запуску» механізмів приватизації та стимулювання при-

ватної ініціативи, що створить умови для подолання монополізму та забезпечить залучення інвестицій для прискорення процесів реструктуризації неефективних підприємств.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Спиртова галузь на шляху до інноваційного розвитку / А. Українець, Л. Хомічак, П. Шиян, С. Олійничук // Харчова і переробна промисловість. – 2007. – № 12. – С. 16-19.
2. Програма розвитку спиртової галузі на 2007-2011 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.gov.ua.
3. Рімарева Л.В. Стан та перспективи розвитку сучасних технологій в спиртовому виробництві / Л.В. Рімарева // Виробництво спирту та лікєро-горілочаних виробів. – 2005. – № 1. – С. 4-8.
4. Серьогін С.М. Підвищення конкурентоспроможності продукції – пріоритетний розвиток галузі / С.М. Серьогін // Харчова промисловість. – 2007. – № 1. – С. 38-40.
5. Тайденко М.Є. Алкогольний бізнес в сучасних умовах: проблеми розвитку / М.Є. Тайденко // Виробництво спирту та лікєро-горілочаних виробів. – 2005. – № 2. – С. 44-45.
6. Серьогін С.М. Посилення ролі держави у розвитку галузей харчової промисловості як фактор економічного зростання / С.М. Серьогін // Виробництво спирту та лікєро-горілочаних виробів. – 2007. – № 7. – С. 8-14.
7. Нагорний Є.В. Інноваційні напрями розвитку підприємств цукрової та спиртової галузей харчової промисловості / Є.В. Нагорний // Проблеми науки. – 2009. – № 1. – С. 37-40.
8. Шматкова Г. Інноваційний шлях розвитку/Г.Шматкова, О.Маховка//Харчова і переробна промисловість. – 2005. – № 11. – С. 8-11.